

Το μέτρο / Στοιχεία μετρικής

- Το μέτρο είναι ένα από τα βασικότερα παραδοσιακά στοιχεία του ποιητικού λόγου.
- (Στην αρχαία ελληνική ποίηση εστιζόταν στην εναλλαγή μακρόχρονων και βραχύχρονων συλλαβών.
Η αρχαία ελληνική μετρική ονομάζεται προσωδία.)
- Στην νεοελληνική ποίηση το μέτρο δημιουργείται από την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών, γ' αυτό και η νεοελληνική μετρική ονομάζεται τονική.
- Πρέπει να διευκρινιστεί ότι τονισμένη δεν είναι πάντα η συλλαβή που έχει τονικό σύμβολο (γραμματικό τόνο) αλλά και αυτή που ακούγεται τονισμένη κατά τη ρυθμική ανάγνωση του στίχου.
- Μέτρο, λοιπόν, είναι :
η εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών,
η οποία δημιουργεί ένα αίδημα ηχητικής αρμονίας,
μονεϊκότητα, ρυθμικό χαρακτήρα, που λέγεται ρυθμός.
- Η μικρότερη μετρική μονάδα ονομάζεται πόδας («πους», «μετρικό πόδι») και μπορεί να αποτελείται από δύο συλλαβές (διεύλλαθο πόδι) ή τρεις (τριεύλλαθο πόδι), τονισμένες ή άτονες, σε διάφορους συνδυασμούς.
Σ.Σ. : Δεν είναι απαραίτητο ένας πόδας να εμπίπτει με μια λέξη π.χ. / ρηχή /
αλλά : / σε κά / ποια θά / λα ββα.

{ Με το σύμβολο — χαρακτηρίζονται οι συλλαβές που τονίζονται
>> >> >> U >> >> >> που δεν τονίζονται

Είδη μέτρων : 5

Α. Τα διεύλλαβα }
μέτρα } ιαμβικό υ -
τροχαϊκό - υ

Β. Τα τριεύλλαβα }
μέτρα } δακτυλικό - υ υ
* μεσοτονικό υ - υ
αναπαιστικό υ υ -

(* ή: ακφίβραχς)

Πιο εύκολος συμβολισμός

Α. Τα διεύλλαβα }
μέτρα } ιαμβικό - - '
τροχαϊκό - ' -

Β. Τα τριεύλλαβα }
μέτρα } δακτυλικό - ' - -
μεσοτονικό - - ' -
αναπαιστικό - - - '

Σ.Σ. : Ανάλογα με τον συνδυασμό των τογισμένων και άτονων ευλλαβιών, το μέτρο παίρνει και την αντίστοιχη σημασία.

Αναλυτικά κάθε μέτρο →

Ιαμβικό μέτρο (ιαμβος) υ -

Αποτελείται από 2 συλλαβές, από τις οποίες
η πρώτη είναι άτονη (ακούγεται)
η δεύτερη » τονισμένη

Τονίζονται δηλαδή οι ζυγές συλλαβές του στίχου (2η-4η-6η^{κτ})

Είναι το μέτρο που συναντάται συχνότερα στη νεοελληνική ποίηση.

π.χ.

- Αχός / βαρύς / ακού / γεται, / πολλά / ντουφέ / κια πέ / ρτουν
- Κοτέυ / φια και / βρεκό / πουλα / με τα / λαμπρά / τα μά / τια
- Α δε / μπορείς / παρά / να κλαις / το δει / λι
- Δεν τρα / χουδιώ / παρά / γιατί / μ' αχά / ηπρές
- Θά ^υπά ^υψω ^υπιά ^υγια ^υρά / κρί ^υνά / τά ^υξι / δια ^υνά / ^υμιλώ

Δημοτικό τραγούδι

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη»

Μαρία Πολυδούρη

Το ανάθετο του τροχαικού

Τροχαϊκό μέτρο (τροχαίος) - U

Αποτελείται από 2 συλλαβές από τις οποίες
η πρώτη είναι (-ακούχεται) τονισμένη
η δεύτερη >> άτονη

Τονίζονται δηλαδή οι μονές συλλαβές του ετίχου (1η-3η-5η κ.τ.λ.)

Το μέτρο αυτό είναι επίσης αρκετά συχνό στη νεοελ. ποίηση.

Το αντίθετο του ιαμβικού

- Σε γνω/ρίζω α/πό την /κόψη

* Στον εαίχο αυτό η 4η συλλαβή (-ζω) αναπροφέρεται με την 5η συλλαβή (α-) και συναποτελούν μετρικά-ρυθμικά μία συλλαβή.

Πρόκειται για το φαινόμενο της ενίσησης⁺ (Δες παρακάτω)

- Να κι ο /Αύχον /έτος πο /λύκαρ /πος δρο/εάτος /νυχτε /
ρεύει

- Πίω α/πό των /πεύκων /τ' ακρο /κλώνια

+ Άλλο π.χ. ενίσησης:

Που με /βία με /τράει τη /χη

Η λέξη βία προφέρεται ως μονοσύλλαβη (βια), καθώς για μετρικούς λόγους έχουμε ενίσηση.

{ Σολωμός
Παλαμάς
Δροσίνης }

Δακτυλικό μέτρο (δακτυλος) -υυ

Αποτελείται από 3 συλλαβές από τις οποίες
η πρώτη είναι (= ακούχεται) τονισμένη
η δεύτερη >> } άτονες
η τρίτη

Δεν είναι πολύ συχνό στη νεοελληνική ποίηση, επειδή
 ακουστικά δημιουργεί αίσθημα μονότονου ρυθμού

Το αντίθετο του αγαπαιδικού

π.χ.

- Πάει ο και / ρός και εα / πίζει το / ξύλο και / εβει τ' όνο /
μά σου.
- μπήκαμε / μέσα σε / μια χαλα / νή μεθυ / εμένη βαρ / κούλα
- Ἀχ' και να / χύριζαν / νά ρχονταν / πίσω

(Κ. Παλαμάς)

(Λ. Πορφύρας)

(Ι. Πολέμης)

Αναπαιστικό μέτρο (ανάπαιστος) υυ —

Αποτελείται από 3 συλλαβές, από τις οποίες

η πρώτη } είναι άτονες
η δεύτερη }
η τρίτη >> τονισμένη

Το ανάπαιστο του δακτυλικού

Το αναπαιστικό μέτρο δεν έχει την ποικιλία του ιαμβικού και του τραχαικού ρυθμού, γιατί οι τόνοι του είναι αυστηρά καθορισμένοι και επανέρχονται πάντα ίδιοι και στις ίδιες συλλαβές.

Ο ρυθμός αυτός, ενώ προσδίδει κάποια μεγαλοπρέπεια στο ύφος →

αποβαίνει μονότονος και κουραστικός στην επανάληψή του

και χ' αυτό οι ποιητές αποφεύχουν να τον χρησιμοποιούν σε πολυσύχνα συνδέσεις.

Αντίθετα, σε ελιγώδη ποιήματα, όπως είναι τα ελεγειακά, τα επιγράμματα κτλ., ο αναπαιστικός τόνος έχει το πλεονέκτημα να εναρμονίζει

τη βαρυστομία με την ευχέρεια
και την επιβλητικότητα με τη χάρη

• $\begin{matrix} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup \\ \text{Στων} & \Psi\alpha\rho\iota\omega\acute{\nu} & / & \text{την} & \text{ὀλ}\bar{\epsilon} & / & \text{μ}\alpha\upsilon\rho\eta & \rho\acute{\alpha} & / & \chi\eta \\ \text{Περπατῶ} & / & \nu\tau\alpha\varsigma & \eta & \delta\acute{\epsilon} & / & \xi\alpha & \mu\omicron\nu\acute{\alpha} & / & \chi\eta \end{matrix}$ (Δ. Σολωμός)

• $\begin{matrix} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup \\ \text{Ἡλίουπιά} & / & \tau\eta\tau\omicron\iota & \delta\rho\acute{\omicron} & / & \mu\omicron\iota & \kappa\alpha\iota & \gamma\acute{\upsilon} & / & \rho\omega & \mu\upsilon\alpha\chi\acute{\epsilon} & / & \delta\epsilon\varsigma \end{matrix}$ (Κ. Βάρναλης)

Μεσοτονικό μέτρο

υ - υ

Μια τονισμένη συλλαβή ἀνᾶμεθα σε 2 ἄτονεςἈπλάδῃ : ἄτονη - τονισμένη - ἄτονηἌρα, ἀπὸ τις 3 συλλαβές τονίζεται ἡ μεθαία.Ἐτσι, οἱ μεσοτονικοὶ στίχοι τονίζονται στις συλλαβές
2η - 5η - 8η - 11η κτλ.(Ἐπειδὴ ἡ τονισμένη συλλαβὴ βρίσκεται στὴ μέση, ἀνᾶμε-
θα Ἀπλάδῃ σε δύο ἄτονες, τὸ μέτρο λέχεται μεσοτονικό)π.χ.

- κρεμῶντας / τὴ λύρα (Δ. Σολωμὸς, «Ελ. Πολιορκ», Σχ. Α')
- Τὰ ^υπρῶτα / ^υμου ^υχρόνια / τ' ^υαἰετὰ / ^υστα ^υτὰ ^υῖα / ^υθα
(Κ. Παλαμάς)
- Οἱ στίχοι / παρέχουν / ἐλπίδες (Κ. Καραωτάρης)

Ο ΣΤΙΧΟΣ

Στίχος ονομάζεται μία γραμμή (σειρά) του ποιητικού κειμένου η οποία έχει ορισμένο αριθμό συλλαβών και ορισμένο μέτρο.

Ο στίχος ενός ποιήματος που ανήκει στην παραδοσιακή ποίηση **χαρακτηρίζεται**:

Ανάλογα με το μέτρο	Ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών	Ανάλογα με την τελευταία συλλαβή	Ανάλογα με τη θέση τονισμού της τελευταίας λέξης (ή των τελευταίων λέξεων του στίχου)
↓	↓	↓	↓
ιαμβικός, τροχαϊκός, αναπαιστικός, δακτυλικός, μεσοτονικός	δεκαπεντασύλλαβος, ενδεκάσύλλαβος, οκτασύλλαβος κτλ.	Καταληκτικός: όταν περισσεύει από το μέτρο μια συλλαβή στο τέλος: Στων Ψαρών/την ολό/μαύρη ρά/κη (Δ. Σολωμός) Ακατάληκτος: όταν με το τέλος του στίχου ολοκληρώνεται και το μέτρο: Οι στίχοι/παρέχουν/ελπίδες/ (Κ. Καρυωτάκης)	Οξύτονος: όταν τονίζεται η τελευταία συλλαβή: Έρχεται ο άντρας, ο πατέρας, το παιδί (Ι. Πολέμης) Παροξύτονος: όταν τονίζεται η προτελευταία συλλαβή: Μακριά η μόρα του πολέμου (Μ. Φιλήντας) Προπαροξύτονος: όταν τονίζεται η τρίτη συλλαβή από το τέλος: Γονιού κατάρα ζώστηκαν (Ι. Γρυπάρης)

■ Τομή

Είναι το σημείο χωρισμού ενός πολυσύλλαβου στίχου σε δύο μέρη, που ονομάζονται ημιστίχια ή ημιστίχα, με ολοκληρωμένο νόημα.

Στη νεοελληνική παραδοσιακή ποίηση, τομή παρατηρείται κατά κανόνα στο τέλος της όγδοης συλλαβής του δεκαπεντασύλλαβου στίχου.

■ Παράδειγμα

■ Αχός/βαρύς/ακού/γεται // πολλά/ντουφέ/κια πέ/φτουν (δημοτικό τραγούδι)

■ Συνίζηση

Είναι η συμπεροφορά δύο φωνηέντων σε μία μετρική συλλαβή. Δύο δηλαδή γειτονικά φωνήεντα εκφωνούνται μαζί, σαν μια συλλαβή, με αποτέλεσμα να διατηρείται ο ρυθμός του στίχου.

Παράδειγμα

- Η μαύ/ρη πέ/τρα ολό/χρυση/και το/ξερό/χορτά/ρι (Δ. Σολωμός)

■ Χασμωδία

Είναι το κακόηχο άκουσμα δύο διαφορετικών φωνηέντων που βρίσκονται σε μια λέξη (εσωτερική χασμωδία) ή η συνάντηση του ληκτικού φωνήεντος μιας λέξης με το αρχικό φωνήεν της επόμενης (εξωτερική χασμωδία).

Παράδειγμα

- Δεν έχω εγκατέρρησι καμιά (Κ. Καβάφης)

Αν και τυπικά η χασμωδία είναι **στιχουργικό ελάττωμα**, ωστόσο τη δέχονται και μεγάλοι τεχνίτες του λόγου, ιδιαίτερα στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α. Πάνω στην τομή:

Παράδειγμα

- Το σπίτι που γεννήθηκα // ίδιο στην ίδια θέση (Κ. Παλαμάς)

β. Έπειτα από το άρθρο:

Παράδειγμα

- Έστησε ο Έρωτας χορό με τον ξανθό Απρίλη (Δ. Σολωμός)

γ. Ύστερα από το «που» και το «και», ιδίως όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει με τονισμένο φωνήεν:

Παράδειγμα

- Καρδιά, ψυχή και αίστησες για πάντα ν' αφιερώνει (Λ. Μαβίλης)

δ. Όταν το νόημα επιτρέπει να σταματήσουμε ανάμεσα στις λέξεις όπου γίνεται η χασμωδία:

Παράδειγμα

- αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα (δημοτικό τραγούδι)

■ Μετρικό χασοτόνισμα

Όταν μέσα σε έναν στίχο τονίζονται δύο διαδοχικές συλλαβές με γραμματικό τόνο, χάνεται ή μειώνεται η ένταση του ενός από τους δύο τόνους, εκείνου που δε συμπίπτει με τον μετρικό τόνο.

Παράδειγμα

- Φιληθείτε γλυκά χείλη με χείλη
(Δ. Σολωμός)

Σχόλια

Μειώνεται η ένταση του τόνου της συλλαβής χει-.

■ Διασκελισμός ή διασκέλισμα

Είναι η ολοκλήρωση του νοήματος ενός στίχου στον επόμενο στίχο.

Παραδείγματα

- Αγνάντια το παράθυρο στο βάθος
ο ουρανός, όλο ουρανός και τίποτ' άλλο. (Κ. Παλαμάς)
- Βαριές πλατιές οι στάλες
πέφτουν οι μεγάλες
της βροχής
κι αριές (Μ. Μαλακάσης)

Σ. Σ. :

Ένα ρυθμικό και τονικό σύστημα στίχων ορίζει μια δτροφή. Έτσι έχουμε δίστιχο, τρίστιχο (ή τερτσίνα), τετράστιχο, πεντάστιχο, εξαδστιχο, οκτάστιχο (ή οκτάβα).

Στη σύγχρονη ποίηση κυριαρχεί ο ελεύθερος στίχος. Ο ποιητής δε δεσμεύεται από μέτρο, ομοιοκαταληξία, αριθμό συλλαβών αλλά μόνο από τον γενικό ρυθμό και τη μουσικότητα που επιδιώκει να δώσει στο ποίημα.

Ρυθμός

Ο ρυθμός είναι το αποτέλεσμα :

- Της εναλλαγής τονισμένων και άτονων συλλαβών (μέτρο)
- Της ομοιοκαταληξίας
- Της ετίσης
- Των παύσεων (+ των σχημάτων λόγου)
- Του διακελισμού

Ο ρυθμός είναι ο ιδιαίτερος τόπος με τον οποίο ακούγεται ένα κείμενο (ποιητικό ή πεζό) στο αυτί μας, η ευχάριστη αίσθηση που δημιουργείται κατά την ανάγνωσή του.

Στην παραδοσιακή ποίηση ο ρυθμός είναι βασικό χαρακτηριστικό του κάθε έγχαν και δημιουργείται από την κανονική εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών (μέτρο). Βέβαια, ο ρυθμός που παράγεται από την εναλλαγή αυτή δεν ταυτίζεται με το μέτρο, αφού δεν πειθαρχεί σε αυστηρούς κανόνες αλλά σε έναν αρμονικό συνδυασμό ήχων. Προσφέρει στο ποίημα ηχητική και μουσική αρμονία.

Δες βελ. 90

Μουσικότητα

Τερτρίνα

Η ετροφή που αποτελείται από τρεις ετίχους και η ομοιοκαταληξία τους είναι ποικίλη.

Η τερτρίνα καλλιεργήθηκε από την ιταλική λογοτεχνία. Εμφανίστηκε τις πρώτες δεκαετίες του 14ου αιώνα.

Ο πρώτος που χρησιμοποίησε τερτρίνες ήταν ο Δάντης (Dante Alighieri: ένας από τους σημαντικότερους Ιταλούς ποιητές. Το περίφημο έργο του «Θεία Κωμωδία» εκτιμάται έως σήμερα ως ένα από τα σημαντικότερα έργα της παρόδους λογοτεχνίας.)

Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες οι τερτρίνες):

- α) Αυτές που ανήκουν σε ποιήματα με σταθερή μορφή (όπως τα βουέτα). Είναι πιο τεχνικές και ακολουθούν ορισμένους κανόνες.
- β) Αυτές που ανήκουν σε ποιήματα αεταδούς μορφής, που δεν έχουν ορισμένο αριθμό ετροφών

Στη νεοελληνική λογοτεχνία η τερτρίνα εισήχθη από τον Διονύσιο Σολωμό.

Τερτρίνες συναντάμε στα δημοτικά τραγούδια, σε μικρόταχα ποιήματα ή σε ποιήματα που έχουν μία μόνο ετροφή.

Τερτρίνες έχουν γράψει: ο Γεώργιος Χορτάτης, ο Διονύσιος Σολωμός, ο Ιωάννης Γρυπάρης, ο Μάρκος Τετριμώκος, ο Νίκος Καζαντζάκης, ο Ναπολέων Λαπαθιώτης, ο Μήτσος Παπανικολάου. →

Μες της Πλάκας τα βοκάκια
που διαβαίνει πεταχτούλα,
κρυφολένε χωρίς κάκια.

Πως τους πόνεσε φαρμάκια,
η ξανθομαλλούσα η Κούλα.
Μες της Πλάκας τα βοκάκια.

Του καλού της η Μαριώ,
λαχταρούσε να τον εύρει.
Με την Μάνα και τον Κύρη.

Φτάσανε από το χωριό,
στ' Άη-Θωρά το πανηγύρι,
κι όσο πλήθαιναν οι χύροι.

Μάρκος Τσίριμώκος

Οκτάβα

Η στροφή που αποτελείται από οκτώ στίχους, με ποικίλη ομοιοκαταληξία.

Εμφανίστηκε στη θρησκευτική και την ηρωική εικελική και ιταλική ποίηση του 13ου αιώνα και αναπτύχθηκε από το στραμπότο (το παλαιότερο ποιητικό είδος οκτάσυχου της ιταλικής ποίησης, με θεματολογία κυρίως την κοινωνική κατάσταση) ή το καυτόνε

*
Ο Βοκάκιος, πρώτος από τους δοκίμους ποιητές της Ιταλίας, χρησιμοποίησε την οκτάβα στην ποίησή του και έχινε μετά από ένα διάστημα η αποκλειστική μορφή της επικής και επικούρικης ποίησης στην Ιταλία.

Η οκτάβα έφτασε σε τελειότητα τον 16ο αιώνα με τον ***
Τορκουάτο Τάσσο και ιδιαίτερα με τον Λουντοβίκο Αριόστο, του οποίου οι οκτάβες ονομάστηκαν "χρυσές".

Σε τεχνικές οκτάβες έχει γράψει επίσης το ποίημά του "Don Juan" ο Λόρδος Βύρων.

Η οκτάβα αποτελείται από οκτώ ενδεκασύλλαβους στίχους και έχει ποικίλη ομοιοκαταληξία. Η συνήθεστερη, όμως, μορφή οκτάβας, η οποία είναι εύμφωνη με τον ιταλικό τύπο είναι: αβαβαβγγ

Στη νεοελληνική λογοτεχνία η οκτάβα εμφανίζεται στα κυπριακά ερωτικά τραγούδια του 15ου-16ου αιώνα και αρχό-

τερα στην ποίηση του Διονυσίου Σολωμού.

Σε οκτάβες έχουν γράψει ποιήματα:

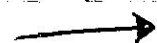
ο Ιούλιος Τυπάλδος, ο Γεώργιος Ζαλοκώστας, ο Δηροθένης Βαλαβάνης, ο Αλέξανδρος Πάλλης, ο Γεώργιος Βιθυνός, ο Γεράσιμος Μαρκοράς, ο Ανδρέας Μαρτζώκης, ο Κώστας Παλαμάς, ο Κωνσταντίνος Καβάφης, ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος και ο Κώστας Καρυωτάκης.

Χαρακτηριστική κλασική οκτάβα του Διονυσίου Σολωμού

Καθαρότατον ήλιο επρορηνούβε	α
της αυχής το δροσίο ύπερο αέteri,	β
εύχνερο, καταχνία, δεν απερνούβε,	α
τ' ουρανού δε κανένα από τα μέρη	β
και από κει κινημένο αρχοφνούβε	α
τόσο χλυκό στο πρόσωπο τ' αέρι,	β
που λες και λέει μες της καρδιάς τα φύλλα	γ
χλυκιά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα.	δ

Χαρακτηριστική οκτάβα του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου

Κάπου ένα κύμα τραγουδεί,	α
κάπου ένας κύκνος κλαίει	β
-Μη μου ξυπνήσεις τ' όνειρο που χαλινό αρχοπλέει	β
στη μαγεμένη ακροχалиά	γ
μην τον ξυπνήσεις! Κάπου	δ
κάπου ένα κύμα τραγουδεί	α
κάπου ένας κύκνος κλαίει.	β

* Βοκάκιος: Giovanni Boccaccio. Ιταλός συγγραφέας, ο μεγαλύτερος από τους μαθητές του φημιζμένου Πιτράρχη. Θεωρείται θεματικός ανθρωπιστής της Αναγέννησης και υπήρξε συγγραφέας ενός αξιοσημείωτου αριθμού έργων, ανάμεσα στα οποία το «Δεκαήμερον» και το «Περὶ Διασώμων Γυναικῶν». Οι χαρακτήρες του Βοκάκιου διακρίνονται για τον ρεαλισμό, την έμπνευση, την εξυπνάδα και την προχέωσή τους στην πραγματικότητα της εποχής τους (αντίθετα με χαρακτήρες συγχρόνων του συγγραφέων, που συνδέονταν περισσότερο με τις μεσαιωνικές τάξεις της Ιησοσύνης, της Ευέβειας και της Ταπεινότητας).

* Τορκουάτο Τάσσο: Torquato Tasso. Ιταλός ποιητής του 16ου αιώνα. Είναι γνωστός για το επικό ποίημα «Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ» (1581).

* Λουντοβίκο Αριότο: Ιταλός ποιητής και κωμωδιογράφος της Αναγέννησης. Είναι γνωστός για το έπος του «Orlando Furioso» (Μαινόμενος Ορλάνδος).

* Πιτράρχης: Francesco Petrarca. Ιταλός ποιητής και ένας από τους παλαιότερους Ουμανιστές της Αναγέννησης. Έχινε γνωστός για την ανάπτυξη των σονέτων του σε τέτοιο βαθμό τελειότητας, ώστε παρέμειναν ασημέρα-στα μέχρι σήμερα και η χρήση τους επεκτάθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες. Το έργο του «Canzoniere» με 365 ερωτικά ποιήματα, αφιερωμένα στη Λάουρα, επηρέασε όλη τη μετέπειτα λυρική ποίηση, δημιουργώντας το γνωστό ρεύμα του «πιτράρχισμού».